

İSTANBUL'UN KAYBOLAN CÂMİLERİNDEN: SİNAN AĞA CAMİİ - TAHTAMİNÂRE CAMİİ

Şinasi AKBATU

Sultanahmet - Divanyolu Mıntıkası'nın unutulmuş semt-i meşhurlarından biri de Fazlı Paşa'dır. Meşrûtiyet yıllarında Şehremini olan Cemil Paşa, Fazlı Paşa Caddesi'nin adını bir cemile olsun diye Türk Dostu nâmiyle mâruf Piyer Loti'ye çevirdi. Sultan Mahmud Türbesi karşısından Kadırğa'ya inen eski Fazlı Paşa Caddesi'nin devâmı ve aşağı kısmı ise Eşrefiye Caddesi ismini taşıyordu. Şimdi ise hey'et-i umûmiyesi yukarıda da bahsettiğimiz gibi Piyer Loti adını almıştır.

Fazlı Paşa kimdir? Sicil -i Osmâni'ye göre, Bosnalı olup Enderun'dan yetişmiştir. 1647 senesinde 5-6 ay kadar Kaptân-ı Deryâlığı vardır. Kendi adını taşıyan sarayı Binbirdirek'te idi. Zâten Binbirdirek semt-i meşhûrunun diğer adı da Fazlıpaşa'dır. Saray, bilâhere şal ve ihram boyahanesi olmuştur.

Neşrettiğimiz Tahtaminâre ve Sinan Ağa Câmileri bu semtin vaktiyle mâruf iki câmii'dir. Maalesef bugün ne namları ve ne de binâları kalmıştır... 1930 lu yıllarda semt bir aralık şehrin en meşhur doktorlarının merkezi hâline gelmişti. Besim Ömer Paşa ve Akil Muhtar'ın muayenchâneleri hep bu semtde idi. Bugün ne câmiler kaldı ve ne de o Birinci Sınıf Mütchassis

Doktorlar...

Semtde ve civarda bu iki câmiden başka diğer câmiler ve tarihi eserler de vardır, icab ederse onlardan da ilerde bahsedilebilir. Semt, aynı zamanda yukarıda da belirttiğimiz gibi şehrin meşhur doktorlarının âdetâ bir merkezi ve arastası hüviyyetini (vakti ile) yaşadığından bu husûsiyeti dolayısıyla Tıb Târihçilerini de meşgul ve alâkadar edebilir.

I. Sinanağa Camii

İstanbul'da "*Sinan Ağa*" adını taşıyan müteaddit câmiler vardır. Bu Sinan Ağa Câmii, Divanyolu'nda Sultan Mahmud Türbesi'nin karşı tarafında olanıdır. Bulunduğu yer semt-i meşhur olarak Binbirdirek'dir. Hadikatü'l-Cevâmi ise mevkiini "*Der kurb-i Fazlı Paşa Sarayı*" şeklinde gösterir. Ve şu kısa bilgiyi verir: "*Bânisi Bâbüssaade Ağalarındandır. Mihrab önünde medfundur. Bosnavi Mehmed Paşa'nın dahi ser-i maktuu (Kesilen başı) orada defnolunmuştur. Mahallesi vardır*". Hadîka, bu mâlûmatı verdikten sonra "*Mezbur Sinan Ağa mescid-i Şerifi muknabilinde vâki' Dârülhadis'in bânisi....*" diye tafsilâta devam eder ki bu kısım yâni Dârülhadis bahsi ve devâmı yanlışlık ile buraya girmiştir. Fazlıpaşa'daki Sinan Ağa Câmii ile alâkası yoktur. Bu bölüm Hadîka'nın

122 nci sahifesindeki Sinan Ağa Câmii der kurb-i Yarhisar câmiine âittir.

Eski kayıtlar bu câmiin yerini Fazlıpaşa'da, Binbirdirek'de gösterdikleri gibi daha başka şekillerde de gösterirler ki hepsi aynı yola çıkar. Misâllerden sıra ile bazı nümüneler veriyorum:

1) İstanbul'da İbrâhim Paşa Kulesinde Sinan Ağa Câmii (Başvekalet Arşivi. Cevdet-Evkaf Tasnifi. Sene: 1211(1796). No:2698).

2) "Mahmiye-i İstanbul'da Peykhâne kurbunde İbrâhim Paşa Sarayı Kulesi mahallesinde vâki' Merhum Tavâşi Sinan Ağa Mescid-i Şerifi"...(Mahkeme-i Şer'iyye Sicilleri. Evkaf Müfettişliği Defterleri. 101, Sahife: 154. Sene: 16 Receb 1126(1714).

3) "İstanbul'da Kule Mahallesinde Sinan Ağa Mescid-i şerif-i..." Şer'iyye Sicilleri. Evkaf Müfettişliği Defterleri. 78, Sahife: 100. Sene: 1105(1693).

4) Sinan Ağa Mahallesinde Binbirdirek nezdinde(yanında) Sinan Ağa'yı Tavâşi Câmii.(953/1546 târihli İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri. Vakfiye No: 143.).

Sinan Ağa Câmii'nin yanında evvelce aynı ismi taşıyan bir mektebi de varmış. Bu mekteb son devir kayıtlarında çıkmıyor. Mektebine ait vesikanın baş tarafı şöyledir: "Mahalle-i Peykhâne'de Sinan Ağa Câmii'nin ve Mektebi'nin tâmirine dâir.... Sene: 11 Şâban 1123(1711). (Mahkeme-i Şer'iyye Sicilleri. Evkaf Müfettişliği Defterleri. 98. Sahife: 172). Bu vesika gerek câmiin ve gerekse mektebin tâmirine dâir inşaat tekniği bakımından gayet mufassal bir hüccet-i şer'iyyedir.

Ben çocuk iken yâni 1931 ve 1932 lerde mescidin yeri büyük bir boş arsâ hâlinde olup, semtin çocukları burasını top sâhası olarak kullanırlardı. Tramvay ile önünden geçerken top oynadıklarını görürdüm. Sonra Vakıflar İdâresi burasını ihâleye koydu ve sattı. Satış ilânının sûretini veriyorum: "İstanbul Vakıflar İdâresi Başmüdürlüğünden: İstanbul Belediye Binâsı karşısında Şerefiyye Caddesinde eski 11 ve yeni

5-7 No: lu Sinan Ağa Câmii arsasının tamâmı sanlıktır. İhâle târihi 1 Teşrinisâni(Kasım) 1933. (Mehaz: Cumhuriyet Gazetesi: 12 Ekim 1933) İhâleye girenler arasında meşhur edîb Halid Ziyâ Uşaklıgil de vardı. Evkaf'dan bu câmi arsasını aldı ve yerine "Sinan Ağa Dâireleri" nâmiyle blok Apartmanlar inşâ ettirdi. Yine hatırnaz ve düşünceli bir zatmış ki apartmana Câmiiin bânisi Sinan Ağa merhûmun adını koydu. Yoksa kendi ismini de verebilirdi. İstanbul Belediyesi sonradan bu Şerefiye Caddesi ismini deðiştirdi ve Piyer Loti Caddesi yaptı! Geçenlerde Sinan Ağa Dâireleri önünden geçerek Kumkapı'ya gidiyordum. Baktım ki bu isim de deðişmiş. Bu sûretle Sinan Ağa'nın nâm ü nişânı kalmamıştır. Halbuki bu caddenin en isâbetli adının "Tavâşi Sinan Ağa Caddesi" olması iktizâ ederdi....

II. Tahtaminâre Câmii

Çemberlitaş ile Kadırga arasındaki Emin Sinan mahallesindedir. Asıl adı Hamza Paşa Câmii'dir. Bulunduğu mevkie Peykhâne de derler. Diğer bir târifle şimdiki Piyer Loti Caddesi'nin dirsek teşkil ettiği kısımdadır. Bugün câmiden hiçbir eser kalmamıştır. 20 Ada ve 239 Parsel olarak bir harita tesbiti yapılabilir.

İhtifalci Ziyâ Bey, İstanbul ve Boğaziçi adlı eserinde (1/366) Tahtaminâre Câmii'nin 15 Rebiülâhir 1282(1865) Hocapaşa Yangınında yandığını ve bu sûretle temâmen ortadan kalktığını kaydediyor. Ve şu mâlûmatı veriyor: "Arsası yola karışmış bugün arsa mahallinde bir oda vardır....." ve bir de tahminden ve faraziyeden ibâret olub eseri görmeden şu hükmü veriyor: "Kilise tam kârgir(!) olduğundan, Hamza Paşa tahtadan bir minâre ile nâmını ibka etmek istemiş ise de yangın bu ayıbı(?) setreylemiştir...".

Merhum Ziya Bey'in hükümlerinde iki hatâ vardır. Zirâ elimizdeki vesikalar Tahtaminâre nâm-ı diğer Hamza Paşa Câmii'nin 1865 deki yangından sonra tekrar yapıldığını ve câmiin kârgir bir kilise olmayıp, onun yerine inşâ olunduğunu isbat ediyor. Zâten yangından önceki câmiyi ve hattâ fotoğrafını Ziyâ Bey'in

görmesine imkân yoktur. Bir defa kendisi o zaman en fazla 2 yaşında olması lâzımdır. Sâniyen Büyük Hocapaşa Yangını senelerinde çekilmiş bir resminin temini imkânsızdır.

1888 senesinde Tahtaminâre Câmii mevcut ve ihâdete açıktır. İşte isbâtı: 1 Ağustos 1888 (3 Zilhicce 1305) târîhli Tercüman-ı Hakikat Gazetesi'nde bu câmiye dâir bir şikâyet mektubu vardır. Câmii'nin o tarihte mevcûdiyetini ortaya koyan bu mektubu hülâseten neşrediyorum: "*Kadırga civârında Kâtib Sinan Mahallesi'nde Tahtaminâre nâmıyla mâruf Mescid-i Şerîfin müezzini efendi vazifesine devam etmemekte ve ezanları okumamaktadır. Keyfiyeti Evkaf Nazaretine duyurmanızı mahalle halkı adına istirham ederiz...*".

Şu halde, Hocapaşa Yangını'ndan sonra yeniden yapılan Hamza Paşa Câmii 1888 tarihinden sonra tekrar yanmıştır. Ve İhtifâlcî Ziyâ Bey, bu yangından sonraki hâlini tesbit etmiş ve arsasına bir oda (Herhâlde bugünkü tâbiri ile bir gecekonda) yapıldığını görmüştür. Bunları, büyük araştırmacı ve eski eserci Ziyâ Bey'i tenkid ve tekzip etmek için yazmıyoruz. Zâten bu tavzihler bize aslında ezâ veriyor. Onun "*Boğaziçi ve İstanbul*" adlı eseri ve bilhassa bazen metni gerilerde bırakan tatlı ve faydalı meşhur hâşiyeleri şâheserdir.

Tahtaminâre Câmii hakkında ikinci hatâyı da Hadikatü'l-Cevâmi müellifi Ayvansaraylı Hüseyin Efendi yapmıştır. 1/95'de "*Hamza Paşa Mescidi. Der kurb-i Peykhâne. fi'l-asl kilise olup sonradan Mısır Vâlisi olan Hamza Paşa ol mahalle Mescid-i mezbûru binâ eylemiştir.....*". Demek ki, câmi, Kilise'nin yerine inşâ olunmuştur. Yâni kilise, câmiye tahvil olunmamıştır. Doğru. Ziyâ Bey'in dediği gibi, kârgir bir kiliseye tahtadan bir minâre eklemek sûreti ile bir hayrat meydana getirmek bahis mevzuu değil. Bu meseleye biraz sonra mahkeme-i Şer'iyye hüccetlerindeki kayıtlar bahsinde de temas edeceğiz. İktibas ettiğimiz Hadika mâlûmâtındaki hâta, Hamza Paşa'nın Mısır Valisi Hamza Paşa değil, Nişancı Hamza olduğuna dâirdir. Hakiki hânî olan Hamza Paşa, 1014 (1605) senesinde vefat etmiş ve

Karacaahmet'de Karaca Ahmed Sultân'ın Türbesi'nin yakınındaki meşhur At Mezarı (!) denilen 6 direkli tuğla türbeye gömülmüştür. Mısır Vâlisi olan Hamza Paşa ise, Tahtaminâre Câmii inşâ edildikten çok sonra 1110(1698) yılında Trablusşam'da vefat etmiştir. (Sicill-i Osmânî: 2/253), Merâkîd-ı Mütebere-i Üsküdar(Bedi Şehsüvaroğlu Neşri. Sahife:59 ve İzahlı Osmanlı Târîhi Kronolojisi - İsmail Hâmi Dânişmend: Nişancılar Listesi. Cild:5).

Bu iddiaları çekinmeden yazıyoruz; çünkü elimizde bunları teyid edecek yukarıda da bahsettiğimiz Mahkeme-i Şer'iyye Evkaf Müfettişliği Sicillerindeki Hüccetler vardır. Bazı hüccetleri meâlen veriyoruz.

1) "*Tevki-i (Nişancı) Hamza Paşa Câmii: Emin Sinan Mahallesinde. Tâmirine dâir hüccet. 10 Cemâziyülevvel 1152(1739)*". (Mahkeme-i Şer'iyye Sicilleri. Evkaf Müfettişliği Defterleri. Defter: 130, Sahife: 251).

2) "*Mahmiye-i İstanbul'da Emin Sinan Mahallesinde Hamza Paşa Mescidinin 16 Zilkaade 1070 (24 Temmuz 1660) Tarik-i kebirinde yanan imam meşrûtahânesinin tâmirine dair...*" Hüccet. Sene: 1074 (1663). Aynı Mahkeme. Defter: 54, Sahife: 190).

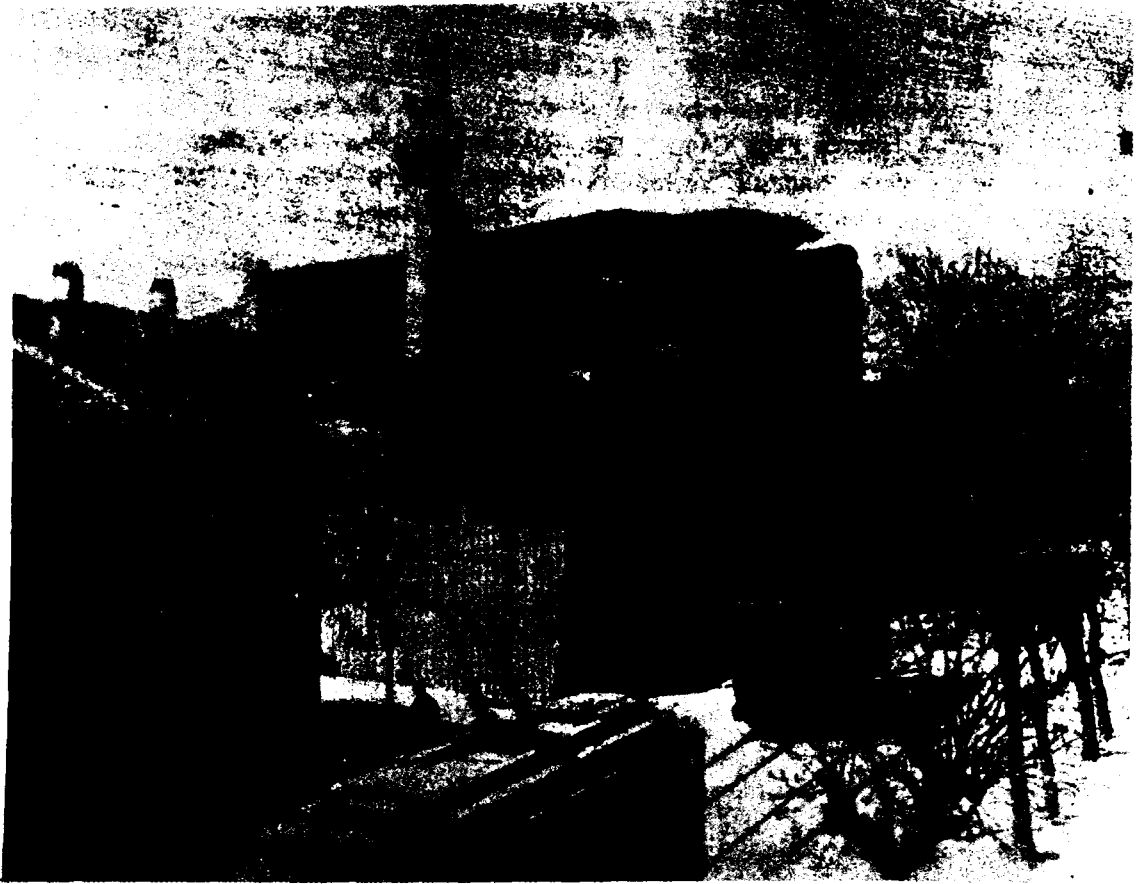
3) "*Mahmiye-i İstanbul'da Nişancı Hamza Paşa Vakfından Gedikpaşa kurbindeki mescid-i şerifinin bütûn sakfı(Damı) mürûr-i eyyam ile harâbolduğundan işbu mescid-i mezbûrun tülen ve arzen bihesâb-ı terbîi 260 zira' sakfı pedavrası (Kiremid altına konulan çatı örtüsü) cedit ve köşelemeleri mahlût olmak üzere 25 er akçadan 6500 akça ve yine mescid-i mezbûrun kapısı önündeki bihesâb-ı mezbûr 30 zira' sundurma sakfı 25 er akçadan 1150 akça ki cem'an 7650 akçadır..... 24 Şevvâl 1098(1687). Mütevellî: Elhac Ömer Bin Mehmed. Kesfi ve tâmiri yapan: Hassa Mimarlarından Üstad Mustafa Halîfe İbn-i Mahmud. İmam: Ali Efendi İbn-i Ömer*". (Aynı Mahkeme: Defter: 71. Sahife: 67.)

4) "*Mahmiye-i İstanbul'da Peykhâne kurbinde Emin Sinan Mahallesinde bulunan Hamza Paşa Mescid-i Şerifi'nin tâmirine dâir.....*" (11 Rebiülâhîr 1121(1709) Târîhli aynı mahkemenin bu hüccetinde, Hamza Paşa nâm-ı

diğer Tahtaminâre Câmii'nin tâmiri dolayısı ile inşaata taallûk eden mufassal ölçüler ve teferruat mevcuddur. Verilen bu ölçülere ve bilgilere göre ve yanına bir de tahta minâre yapmak sûretiyle münderis câmii bir benzerini bugün inşa etmek kaabildir. Bâni Nişancı Hamza Paşa'nın terceme-i hâli için Sicill-i Osmânî 2/252 ye müracaat etmek lâzımdır.)

5) "İstanbul'da Emin Sinan Mahallesi'ndeki Hamza Paşa Mescidi'nin tâmirine dâir.....

Sene: 1045(1635)". (Aynı Mahkeme. Defter: 27, Sahife: 87) Fevkalâde teferruatlı bir tâmirat keşif raporudur. Aksamin bütün ölçüleri tâdat olunmuştur. Elimizdeki en eski tâmirat hücceti budur.

Sinan Ağa Camii (Şinasi Akbatu Arşivi'nden)

Cami, Eski Yeniçeriler Caddesi'nde olup yeni ismi ile Divanyolu Caddesi'dir. Solda girişi görülen sokak ise şimdiki Klodfarer Sokağı'dır.(İlk defa yayınlanan fotoğrafın çekim tarihi 1910'dur)